

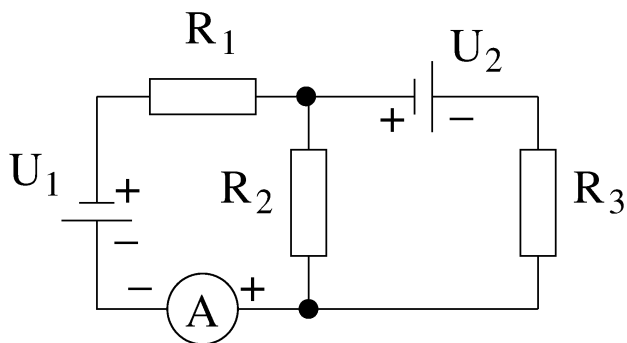
Vaje pri predmetu Elektronika za študente FMT

Andrej Studen
2015

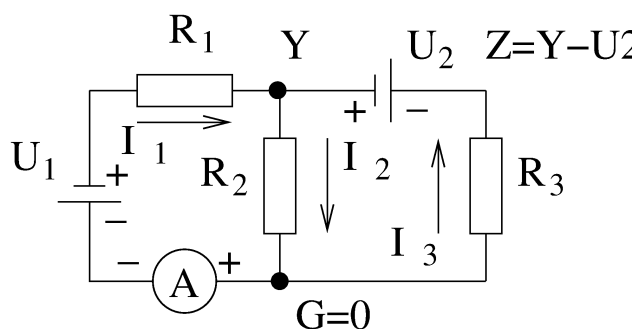
29. januar 2016

1 Napetost in tok, Theveninov zakon

1. Določi tok skozi 5 V baterijo, ko vežemo dva $1k\Omega$ upornika
  - a) zaporedno ali
  - b) vzporedno
2. Določi nadomestno upornost para upornikov z upornostjo R , ki ju vežemo
  - a) zaporedno, oziroma
  - b) vzporedno.
3. Ohmov zakon: Določi tok, ki teče skozi ampermeter na sliki? Podatki $U_1=5\text{ V}$, $U_2=3\text{ V}$, $R_1=32\ \Omega$, $R_2=15\ \Omega$, $R_3=72\ \Omega$.

Rešitev To nalogo se da rešiti na tri načine. Ilustriram samo za prvi del naloge. Tokovi tečejo v smereh označenih na skici.

- Kirchoffov izrek za napetosti. Izvor U_1 , upor R_1 in R_2 sestavljajo električni krog, zato bo vsota padcev napetosti na uporih enaka gonilni napetosti. Podobno velja za U_2 , R_2 in R_3 . Poleg tega imamo še Kirchoffov izrek za tokove v točki Y - $I_1 + I_3 = I_2$, kjer smo upoštevali, da je tok skozi upor R_3 in napetostni izvor U_2 enak. Imamo torej sistem treh enačb s tremi neznankami (I_1, I_2, I_3):

$$U_1 - R_1 I_1 - R_2 I_2 = 0 \quad (1)$$

$$U_2 - R_2 I_2 - R_3 I_3 = 0 \quad (2)$$

$$I_1 + I_3 = I_2 \quad (3)$$

Zdaj rešimo za I_1 :

$$(1) : R_2 I_2 = U_1 - R_1 I_1 \text{ in } (2) : R_2 I_2 = U_2 - R_3 I_3 \rightarrow U_1 - R_1 I_1 = U_2 - R_3 I_3$$

$$R_1 I_1 - R_3 I_3 = U_1 - U_2 \quad (*)$$

$$(1) : R_1 I_1 + R_2 I_2 = U_1 \text{ in } (3) : I_2 = I_1 + I_3 \rightarrow R_1 I_1 + R_2 (I_1 + I_3) = U_1$$

$$(R_1 + R_2) I_1 + R_2 I_3 = U_1 \quad (o)$$

$$(*) \cdot R_2 / R_3 \rightarrow \frac{R_1 R_2}{R_3} I_1 - R_2 I_3 = \frac{R_2}{R_3} (U_1 - U_2)$$

$$(*) \cdot R_2 / R_3 + (o) \rightarrow (R_1 + R_2 + \frac{R_1 R_2}{R_3}) I_1 = U_1 + \frac{R_2}{R_3} (U_1 - U_2)$$

$$\frac{32 \cdot 15}{72} = 6.7 \quad (32 + 15 + \frac{32 \cdot 15}{72}) \Omega I_1 = (5 + \frac{15}{72} (5 - 3)) V$$

$$(53.7 \Omega) I_1 = 5.42 V \rightarrow I_1 = \frac{5.42}{53.7} A = 101 \text{ mA}$$

- Kirchoffov izrek za tokove in Ohmov zakon. Postavimo še potencial točke G na 0, kot kaže slika, Y pa je hkrati ime in potencial točke Y. Premisliti velja še, da bo tok skozi napetostni izvor U_2 enak toku I_3 (Kirchoff za tokove v točki Z) in da bo potencial točke $Z=Y-U_2$. Začnemo s (3) prejšnje naloge in tokove napišemo kot razliko potencialov deljeno z upornostjo:

$$I_1 + I_3 = I_2 \quad (4)$$

$$\frac{U_1 - Y}{R_1} + \frac{0 - (Y - 3)}{R_3} = \frac{Y}{R_2} \quad (5)$$

Kar rešimo za Y:

$$\begin{aligned} \frac{U_1 - Y}{R_1} + \frac{3 - Y}{R_3} &= \frac{Y}{R_2} \rightarrow Y \left(\frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_3} \right) = \frac{U_1}{R_1} + \frac{U_2}{R_3} \\ Y \left(\frac{1}{72} + \frac{1}{32} + \frac{1}{15} \right) \frac{1}{\Omega} &= \left(\frac{5}{32} + \frac{3}{72} \right) \frac{V}{\Omega} \rightarrow Y \frac{20 + 45 + 96}{1440} = \frac{5 \cdot 45 + 3 \cdot 20}{1440} V \\ Y &= \frac{285}{161} V = 1.77 V \end{aligned}$$

Tok pa je $I_1 = (U_1 - Y)/R_1 = 3.23 V/32 \Omega = 101 \text{ mA}$ (enako kot prej). Iz akademskih razlogov bomo pokazali, da pridemo do povsem iste enačbe za tok:

$$\begin{aligned} R_1 I_1 &= U_1 - Y = U_1 - \frac{\frac{U_1}{R_1} + \frac{U_2}{R_3}}{\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}} = \frac{U_1}{\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}} + \frac{U_1}{R_3} - \frac{U_2}{R_3} \\ R_1 I_1 &= \frac{U_1 + \frac{R_2}{R_3}(U_1 - U_2)}{\frac{R_2}{R_1} + 1 + \frac{R_2}{R_3}} \rightarrow I_1 = \frac{U_1 + \frac{R_2}{R_3}(U_1 - U_2)}{R_2 + R_1 + \frac{R_1 R_2}{R_3}}, \end{aligned}$$

kar pa je enako kot poprej.

- Tretji način pa je tako imenovana superpozicija. Najprej določimo tok, ki ga skozi R_1 poriva U_1 , potem pa še prispevek baterije U_2 . Ko računam prispevke posamezne baterije, moramo preostalo (ali preostale, če jih je več) kratko skleniti oziroma nadomestiti z žico.

Kakšen bo torej tok skozi R_1 , ko je U_1 priključena, U_2 pa kratko sklenjena? Baterija U_1 vidi upor R_1 zaporedno vezan z vzporednima uporoma R_2 in R_3 . Nadomestna upornost bo torej:

$$R'_n = R_1 + \frac{R_2 R_3}{R_2 + R_3} = 32 + \frac{15 \cdot 72}{87} \Omega = 44,4 \Omega \quad (6)$$

Zaradi tega pa bo tekel tok $I'_1 = U_1 / R'_n = 5 V / 44,4 \Omega = 112,6 \text{ mA}$.

Zdaj pa kratko sklenemo U_1 in povežemo U_2 . Nadomestna upornost sta vzporedno vezana R_1 in R_2 za njima pa zaporedno vezan R_3 :

$$R''_n = \frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2} + R_3 = \left(\frac{15 \cdot 32}{47} + 72 \right) \Omega = 82,2 \Omega \quad (7)$$

in celoten tok $I''_3 = U_2 / R''_n = 3 V / 82,2 \Omega = 36,5 \text{ mA}$. Skozi R_1 teče le del tega toka – ta se deli sorazmerno med R_1 in R_2 . Ker bo padec napetosti na R_1 in R_2 enak, bo $R_1 I''_1 = R_2 I''_2$ in $I''_2 = R_1 / R_2 \cdot I''_1$, hkrati pa bo vsota enaka $I''_1 + I''_2 = I''_3$. Vstavimo izraz za I''_2 in dobimo $(1 + R_1 / R_2) I''_1 = I''_3$ in $I''_1 = (R_2 / (R_1 + R_2)) I''_3 = (15 / 47) 36,5 \text{ mA} = 11,6 \text{ mA}$.

Ko je priključena U_2 , teče tok ravno v drugo smer kot takrat, ko je priključena U_1 . Skupni tok bo torej razlika $I'_1 - I''_1 = 112,6 - 11,6 \text{ mA} = 101 \text{ mA}$. Rezultat je

spet enak. Spet preverimo še enakost enačb:

$$\begin{aligned}
 I_1 &= I_1' - I_1'' = \frac{U_1}{R_n'} - \frac{R_2}{R_1 + R_2} \frac{U_2}{R_n''} = \frac{U_1}{R_1 + \frac{R_2 R_3}{R_2 + R_3}} - \frac{R_2}{R_1 + R_2} \frac{U_2}{R_3 + \frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2}} = \\
 &= \frac{U_1(R_2 + R_3)}{R_1 R_2 + R_1 R_3 + R_2 R_3} - R_2 \frac{U_2}{R_3(R_1 + R_2) + R_1 R_2} \\
 &= \frac{U_1(R_2 + R_3)}{R_3(\frac{R_1 R_2}{R_3} + R_1 + R_2)} - R_2 \frac{U_2}{R_3(R_1 + R_2 + \frac{R_1 R_2}{R_3})} = \\
 &= \frac{1}{R_1 + R_2 + \frac{R_1 R_2}{R_3}} \left(U_1 \frac{R_2 + R_3}{R_3} - U_2 \frac{R_2}{R_3} \right) = \frac{U_1 + \frac{R_2}{R_3}(U_1 - U_2)}{R_1 + R_2 + \frac{R_1 R_2}{R_3}},
 \end{aligned}$$

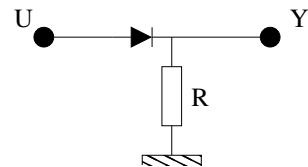
kar lahko primerjamo s prejšnjimi rezultati.

Ker sta tok skozi ampermeter in R_1 enaka (Kirchoffov izrek za tokove), se odgovor glasi **Teči bi moral tok 101 mA..**

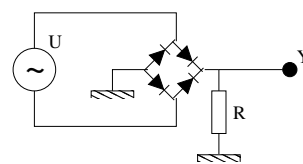
- Notranjo upornost in gonilno napetost baterije določimo tako, da nanjo najprej priključimo upor $R_1=1 \Omega$, nato pa še upor $R_2=2 \Omega$. V prvem primeru je tok $I_1=3 \text{ A}$, v drugem pa $I_2=2 \text{ A}$. Kolikšna je notranja upornost in kolikšna je gonilna napetost baterije?
- Theveninov izrek: Kakšna je notranja upornost in gonilna napetost izvora napetosti, ki ga dobimo kot delilnik napetost s 5 V (idealne) baterije, na katero sta vezana upora 3 in $2 \text{ k}\Omega$?
- Kakšna je notranja upornost in gonilna napetost atenuatorja π , ki ga dobimo, ko vanj sestavimo 47Ω , $10 \text{ k}\Omega$ in 82Ω upore, izvor napetosti pa ima gonilno napetost X in notranjo upornost 50Ω !
- Izrazi razmerje med vhodno in izhodno napetostjo v decibelih za atenuator π iz prejšnje naloge!

2 Dioda

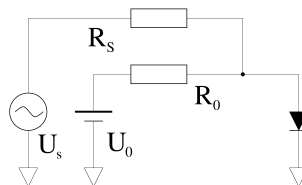
- Določi napetost preko diode, ko teče preko nje tok $1, 10$ oziroma 100 mA v prevodni smeri.
- Skiciraj napetost $Y(t)$. Vhod $U(t)=u(t)$ je sinusno nihanje z amplitudo 15 V .
- Kakšna bo časovna slika signala z amplitudo 10 V , ko ga peljemo skozi varovalni diodi, priključeni na $+5$ oziroma -5 V ?

4. Diodni most. Skiciraj napetost $Y(t)$. Vhod $U(t)=u(t)$ je sinusna izmenična napetost z amplitudo 15 V.

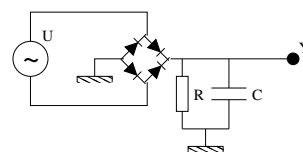
5. **Dinamična upornost diode.** Kakšna bo napetost prek diode v vezju na sliki? Vzemi, da je razmerje U_s/R_s mnogo manjše od U_0/R_0 in glej samo časovno variabilni del signala!

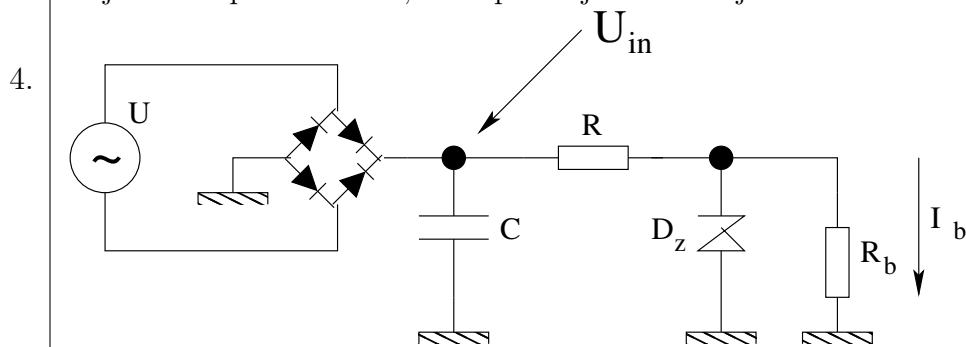
6. Izberi varovalni upor, da bo tok skozi diodo, ki jo napajamo s 3 V baterijo, pod 20 mA!

3 Ohmov zakon za kondenzator

1. Kako se spreminja napetost na kondenzatorju, ki je vezan na napetostni izvor zaporedno z uporom R, ko vključimo napetostni izvor?
2. Kako se spreminja napetost na kondenzatorju, ki vzporedno z uporom vežemo na napetostni izvor, ko izvor izključimo?
3. Diodni most s kondenzatorjem. Skiciraj napetost $Y(t)$. Vhod $U(t)=u(t)$ je še vedno sinusna izmenična napetost z amplitudo 15 V. Kakšen kondenzator moramo vzeti, če hočemo da je $Y(t)$ vedno nad 12 V? Upor $R=1\text{ k}\Omega$, frekvenca izmenične napetosti je 50 Hz.

Pred breme dodamo vzporedno vezano Zenerjevo diodo z napetostjo $U_Z=10\text{ V}$. Če naj bo tok skozi diodo vsaj $I_{Z,\min}=10\text{ mA}$ - kakšen je največ lahko predupor R med kondenzatorjem in bremenom? Na bremenu teče tok med 0 in $I_{b,\max}=100\text{ mA}$, kondenzator pa nam zgladi napetost U_{in} v območje med 20 in 25 V. Kakšna bo v najslabšem primeru moč, ki se porablja na Zenerjevi diodi?

4 RLC vezja v frekvenčni sliki

1. Pokaži frekvenčno odvisnost razmerja med amplitudo izhodnega in vhodnega signala za RC vezje! Načrtaj odvisnost razmerja v decibelih od logaritma produkta frekvence

signala in RC konstante $t = \log_{10}(\omega RC)$! Pojasni tehnični izraz -20 dB na dekada!

2. Naredi enako še za CR vezje!
3. In še za kombinacijo vezij CR-RC! Pri kateri frekvenci bo imelo to vezje najmanjšo slabitev?
4. Primerjaj log-log sliko (decibeli napram logaritmu ωRC) CR-RC vezja in RLC, R vezan zaporedno, L in C pa vzporedno proti zemlji, gledamo napetost za uporom napram zemlji!
5. Kako bo širina prepustnega pasu vezja (frekvenčnega pasu kjer je $A(\omega) \approx A_{\max}/\sqrt{2}$) odvisna od vrednosti komponent? (se navezuje na prejšnjo nalogo)

5 Bipolarni tranzistor

1. Identificiraj kontakte tranzistorja in diode; za tranzistor določi tudi njegov tip!
2. Poveži tranzistorje na sliki s kontakti na bateriji, tako da bo skozi tranzistor tekel tok!
3. Kako bodo naslednje napake vplivale na tok skozi tranzistor (pnp, R_B , R_C):
  - R_B pregori, torej ne prevaja več toka
  - R_C pregori
  - Imamo nam kratek stik preko R_B (recimo, zaradi napake pri lotanju)
  - Imamo kratek stik preko R_C .
4. Napetost na bazi npn tranzistorja spreminjamo od 0 do $U_+ = 15$ V. Upor $R_C = 1$ k Ω , upor $R_E = 1$ k Ω . Kakšna bo napetost na kolektorju, kakšna na emitorju in kakšen tok bo tekel skozi tranzistor?

Kakšna bo notranja (Theveninova) upornost emitorskega sledilca. Upoštevaj:

5.
  - Samo notranjo upornost izvora na bazi!
  - Tako upornost izvora na bazi kot upornost izvora, na katerega je priključen tranzistor!

Rešitev: Samo izvor (U_X, R_X) na bazi:

$$U_{TH} = (U_X - 0.7) \cdot \left(1 - \beta \frac{R_X}{R_E}\right),$$
$$I_{TH} = \frac{U_X - 0.7}{R_X}$$
$$R_{TH} = \frac{R_X}{\beta}$$

Še izvor (U_+ , $R_+=R_C$) za tranzistor:

$$U_{TH} \text{ enaka, če } U_+ - R_C I_C > U_X - 0,7 \rightarrow \frac{R_C}{R_E} < \frac{U_+ - U_X + 0,7}{U_X - 0,7}$$

$$I_{TH} \text{ enak, če } U_+ - R_C \beta I_B > U_E \sim 0 \rightarrow \frac{R_C}{R_X} < \frac{1}{\beta} \frac{U_+}{U_X - 0,7}$$

Lahko pa se zgodi, da ima izvor U_+ večjo notranjo upornost kot R_X/β ; takrat bo šel tranzistor v nasičenje, ko bomo računali Theveninov tok:

$$I_{TH} = \frac{U_+}{R_C} + \frac{U_X - 0,7}{R_X};$$

$$R_{TH} = \frac{R_C R_X (U_X - 0,7)}{R_X U_+ + R_C (U_X - 0,7)}$$

Ločimo dva primera; $R_X/\beta < R_C < R_X$. Takrat bomo zanemarili člen v imenovalcu ulomka za R_{TH} in je upornost izvora povezana z R_C namesto z R_X :

$$R_{TH} = \frac{R_C (U_X - 0,7)}{U_+} \left(1 - \frac{R_C (U_X - 0,7)}{R_X U_+} \right)$$

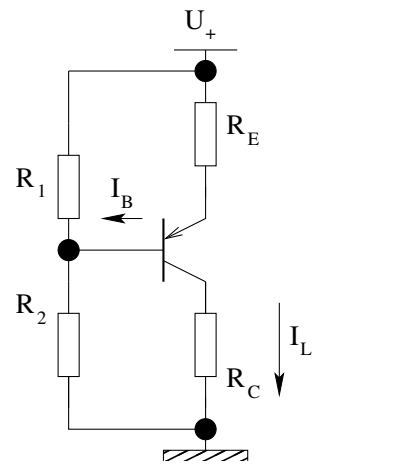
Lahko pa se nam zgodi še $R_C > R_X$, takrat nam emitorski sledilec ne pomaga, saj bo notranji upor kar R_X :

$$R_{TH} = R_X \left(1 - \frac{R_X U_+}{R_X U_+ + R_C (U_X - 0,7)} \right)$$

6.

Tokovni izvor:

Določi R_1 in R_2 v delilniku napetosti za bazo, da bo skozi porabnik (R_C) tekkel tok 1 mA, $U_+=15$ V in $R_E=1$ k Ω . Pri izbiri R_1 in R_2 pazi, da bo bazni tok dovolj majhen v primerjavi s tokom skozi R_1 in R_2 ! Določi največjo upornost, pri kateri tokovni izvor še vedno deluje!

Rešitev Iz drugega stavka bomo sklepali, da je tok skozi bazo, I_B majhen. Potem bo napetost na bazi določena iz napetostnega delilnika R_1 in R_2 :

$$U_B = \frac{R_2}{R_1 + R_2} U_+$$

Tok skozi breme bo $I_L = I_C = I_E - I_B$; ob majhnem I_B bo $I_L = I_E$ in zaradi Ohmovega zakona:

$$I_E = \frac{U_+ - (U_B + 0,7)}{R_E} \rightarrow U_B = U_+ - R_E I_L - 0,7 = 13,3 \text{ V}$$

Lahko izberemo poljuben par R_1 in R_2 , tako da bomo zadostili prvi enačbi. Ena izbira bi bila $R_2 = 1,33 \text{ M}\Omega$, $R_1 = 170 \text{ k}\Omega$. Takrat teče skozi R_1 tok

$$I_1 = \frac{U_+ - U_B}{R_1} = 0,01 \text{ mA},$$

tok skozi bazo pa je $I_B = I_C / \beta \sim 0,01 \text{ mA}$, in ni več majhen v primerjavi z I_1 , zato enačba z delilnikom napetosti ne velja več! Lahko sicer izračunamo U_B tudi z upoštevanjem I_B , no lahko pa izberemo take upore R_1 in R_2 , da bo $I_1 \gg I_B$. Že red velikosti *manjša* upora, $R_2 = 133 \text{ k}\Omega$ in $R_1 = 17 \text{ k}\Omega$ bosta dala

$$I_1 (R_1 = 17 \text{ k}\Omega) = 0.1 \text{ mA}$$

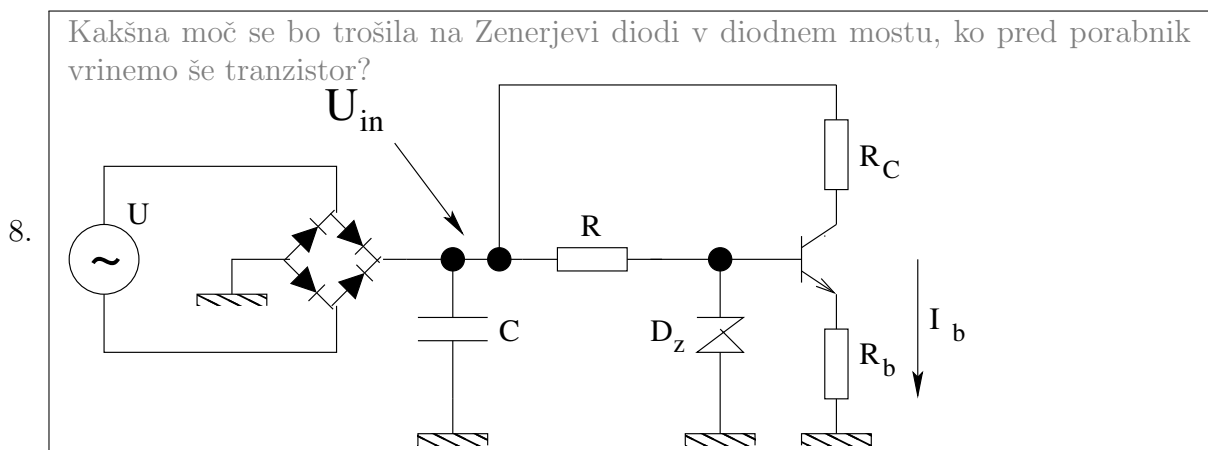
Skozi upor R_C bo tekel tok 1 mA, dokler bo $U_C < U_E$ (pnp!). Upornik:

$$R_C = \frac{U_E}{I_L} = 14 \text{ k}\Omega$$

bo *največji*, pri katerem bo to še veljalo. Za upore, večje od mejnega, bo tranzistor v nasičenju, ob predpostavki $R_1, R_2 \ll R_C, R_E$ (malce ostrejša kot prej!), bo

$$I_L = \frac{U_B + 0,7}{R_C}$$

7. Določi še največji upornik, pri katerem bo tekel navedeni tok in nariši odvisnost toka od upornosti bremena!

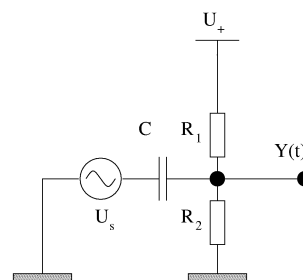
Rešitev $R = 0.9 \text{ k}\Omega$, $I_{\max} = 11 \text{ mA}$, $P_{\max} = 0.165 \text{ W}$, $P_{\text{upor}} = 0.165 \text{ W}$, $P_{\text{tranz}} = 1.57 \text{ W}$.

Kakšna bo napetost $Y(t)$ v vezju na sliki? Izmenična napetost U_s je oblike:

$$U_s(t) = U_0 \sin \omega t$$

9. S primerno izbiro kapacitete C lahko dosežemo, da je časovno variabilni del $Y(t)$ enak kot U_s . Kakšno kapaciteto naj izberemo? Posebej za $R_1=R_2=1 \text{ k}\Omega$, $U_0=1 \text{ V}$, $U_+=15 \text{ V}$, $\omega=50 \text{ krad/s}$. Skiciraj $Y(t)$ za izbrani C !

Rešitev V vozlišču z napetostjo $Y(t)$ mora veljati Kirchoffov zakon;

$$I_1 + I_C = I_2$$

Potencial v levem krajišču kondenzatorja C : Ker je napetostni izvor U_s na levem koncu ozemljen, bo njegovo desno krajišče na potencialu U_s , ki je enak potencialu v levem krajišču C . Uporabimo torej Ohmov zakon za vse elemente v vezju in jih dodajmo v Kirchoffov zakon:

$$\frac{U_+ - Y}{R_1} + C \frac{d(U_s - Y)}{dt} = \frac{Y}{R_2} \quad (8)$$

Od tod zapišemo diferencialno enačbo:

$$\frac{Y}{R^*} + C \frac{dY}{dt} = \frac{U_+}{R_1} + C \frac{dU_s}{dt} \quad (9)$$

kjer smo z R^* označili upornost, ki jo dobimo kot:

$$\frac{1}{R^*} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}$$

Rešitev diferencialne enačbe (9) je kombinacija homogene in partikularne rešitve. Homogena rešitev je kar:

$$Y_h = Y_0 e^{-t/R^*C}$$

in po času, velikem v primerjavi z R^*C povsem zamre. Ostane nam le partikularna rešitev, za katero uporabimo nastavek:

$$Y_p = A + A_1 \sin \omega t + A_2 \cos \omega t$$

Vstavimo v (9):

$$\frac{A}{R^*} + \frac{A_1}{R^*} \sin \omega t + \frac{A_2}{R^*} \cos \omega t + CA_1 \omega \cos \omega t - CA_2 \omega \sin \omega t = \frac{U_+}{R_1} + CU_0 \omega \cos \omega t$$

Ker mora enačba veljati ob vseh trenutkih, mora veljati posebej za (časovno) konstantne člene, člene pred $\sin \omega t$ in člene pred $\cos \omega t$. Tako dobimo tri enačbe, ki veljajo

hkрати:

$$\begin{aligned} \frac{A}{R^*} &= \frac{U_+}{R_1} && \text{konst} \\ \frac{A_1}{R^*} - CA_2\omega &= 0 && \sin \omega t \\ \frac{A_2}{R^*} + CA_1\omega &= CU_0\omega && \cos \omega t \end{aligned}$$

Iz prve dobimo napetostni delilnik:

$$A = \frac{R_2}{R_1 + R_2} U_+$$

iz drugih dveh pa:

$$\begin{aligned} A_1 &= A_2 \cdot R^* C\omega \\ A_2 &= \frac{R^* C\omega}{1 + R^*{}^2 C^2\omega^2} U_0 \\ A_1 &= \frac{R^2 C^2\omega^2}{1 + R^*{}^2 C^2\omega^2} U_0 \end{aligned}$$

In skupna rešitev:

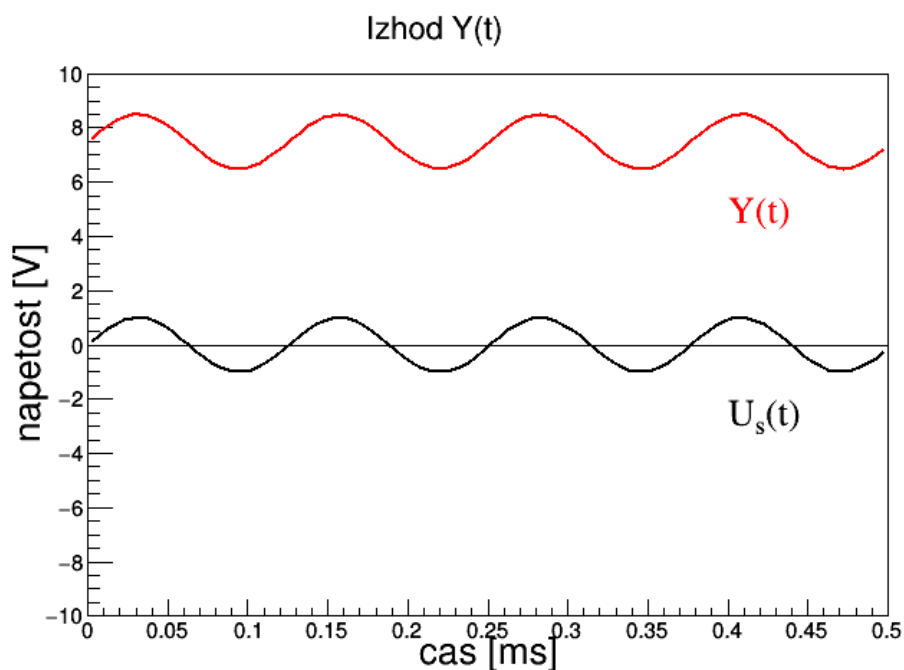
$$Y(t) = \frac{R_2}{R_1 + R_2} U_+ + U_0 \frac{R^*{}^2 C^2\omega^2}{1 + R^*{}^2 C^2\omega^2} \left(\sin \omega t + \frac{1}{R^* C\omega} \cos \omega t \right) \quad (10)$$

Ko izberemo C, da je $R^* C\omega \gg 1$, pa nam ostane le še:

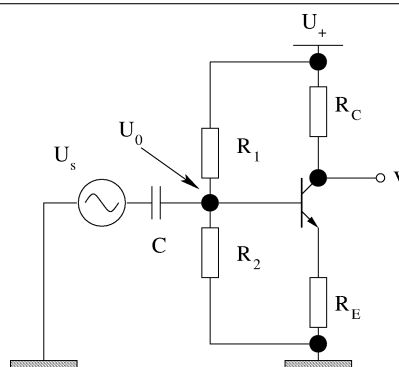
$$Y(t) = \frac{R_2}{R_1 + R_2} U_+ + U_0 \sin \omega t \quad (11)$$

Posebej za $R_1=R_2=1 \text{ k}\Omega$, $U_0=1 \text{ V}$, $U_+=15 \text{ V}$, $\omega=50 \text{ krad/s}$ dobimo $R^*=0,5 \text{ k}\Omega$, $C \gg 40 \text{ nF}$, torej $C=400 \text{ nF}$. Takrat bo:

$$Y(t) = 7,5 \text{ V} + 1 \text{ V} \sin \omega t$$

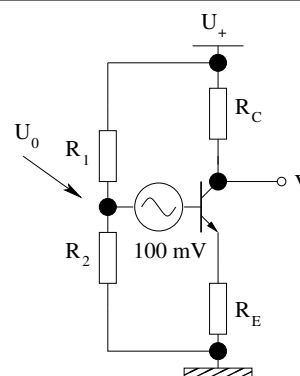

10. Določi upornika R_1 in R_2 , ter R_C in R_E , da bo amplituda izmenične napetosti na izhodu (V) enaka 1 V! Amplituda izvora U_s je 100 mV, kondenzator C pa je izbran tako, $R * C \gg 1$, kjer je $1/R^* = 1/R_1 + 1/R_2$.

Rešitev Glej naslednjo nalogo.

11. Določi upornika R_1 in R_2 , ter R_C in R_E , da bo amplituda izmenične napetosti na izhodu (V) enaka 1 V! Pri $R_E = 1 \text{ k}\Omega$, določi največji tok, ki teče skozi izvor izmenične napetosti.

Rešitev Če je tok skozi bazo dovolj majhen, bo U_0 kar napetost napetostnega delilnika:

$$U_0 = \frac{R_2}{R_1 + R_2} U_+$$

Levi konec napetostnega izvora bo tako na dobro določeni napetosti, desnega pa bo izvor premikal; veljalo bo:

$$U_B = U_0 + U_x \sin \omega t$$

kjer je U_X amplituda napetostnega izvora, 100 mV, ω pa je njegova krožna frekvenca. Potencial U_B je sestavljen iz časovno neodvisnega dela, premika U_0 , ki mu včasih rečemo tudi *delovna napetost*, in časovno spremenljivega dela, signala. Potem bo:

$$U_E = U_B - 0,7 = U_0 - 0,7 + U_X \sin \omega t$$

$$I_E = \frac{U_E}{R_E} = \frac{U_0 - 0,7}{R_E} + \frac{U_X}{R_E} \sin \omega t$$

Ob majhnem I_B bo $I_C \approx I_E$:

$$I_C = \frac{U_0 - 0,7}{R_E} + \frac{U_X}{R_E} \sin \omega t$$

$$U_C = U_+ - R_C I_C$$

$$= U_+ - \frac{R_C}{R_E} (U_0 - 0,7) - \frac{R_C}{R_E} U_X \sin \omega t$$

Napetost na izhodu $V=U_C$ bo torej:

$$V = V_0 + V_X \sin(\omega t - \delta)$$

z delovno napetostjo:

$$V_0 = U_+ - \frac{R_C}{R_E} (U_0 - 0,7),$$

in amplitudo signala:

$$V_X = \frac{R_C}{R_E} U_X$$

Negativni znak pred časovno odvisnim delom predelamo v fazni zamik $\delta=\pi$. Hkrati rečemo, da je ojačevalec s skupnim emitorjem invertirajoči ojačevalec.

Nazaj k nalogi. Iz pogoja $V_X=1$ V bo:

$$\frac{R_C}{R_E} = \frac{V_X}{U_X} = 10$$

da pa bodo veljale predpostavke (predvsem tista o majhnem baznem toku), pa mora

veljati:

$$\begin{aligned}
 U_C &> U_E \\
 V_0 + V_X \sin(\omega t - \delta) &> U_0 - 0,7 + U_X \sin \omega t \\
 \min\left(V_0 + V_X \sin(\omega t - \delta)\right) &> \max\left(U_0 - 0,7 + U_X \sin \omega t\right) \\
 V_0 - V_X &> U_0 - 0,7 + U_X \\
 U_+ - \frac{R_C}{R_E}(U_0 - 0,7) - \frac{R_C}{R_E}U_X - U_X &> U_0 - 0,7 \\
 U_+ - 11U_X &> 11(U_0 - 0,7) \\
 U_0 &< \frac{U_+}{11} - U_X + 0,7 = 1,97 \text{ V}
 \end{aligned}$$

Seveda mora veljati tudi:

$$\begin{aligned}
 U_C &< U_+ \\
 \max\left(V_0 + V_X(\sin \omega t - \delta)\right) &< U_+ \\
 V_0 + V_X &< U_+ \\
 U_+ - \frac{R_C}{R_E}(U_0 - 0,7) + \frac{R_C}{R_E}U_X &< U_+ \\
 U_0 - 0,7 &> U_X \\
 U_0 &> U_X + 0,7 = 0,8 \text{ V}
 \end{aligned}$$

Torej lahko za U_0 izberemo poljubno napetost med 0,8 V in 1,97 V. Izberemo povprečje, vendar s tem ne izključujemo pravilnosti katerekoli vrednosti v tem intervalu. Ob $U_0=1,4$ V pa bo:

$$\frac{R_2}{R_1 + R_2} = \frac{1,4}{15}.$$

Recimo, da izberemo $R_E=1$ k Ω . Potem bo:

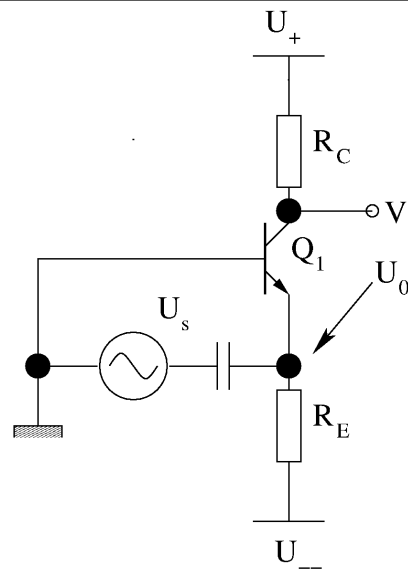
$$\begin{aligned}
 R_C &= 10 \text{ k}\Omega & R_C &= \frac{R_C}{R_E} 1 \text{ k}\Omega \\
 R_1 &= 13,6 \text{ k}\Omega & R_1 &\approx 10R_E \\
 R_2 &= 1,4 \text{ k}\Omega & \frac{R_2}{R_1 + R_2} &= \frac{1,4}{15} \\
 I_E &= 0,7 \pm 0,1 \text{ mA} & I_E &= \frac{U_E}{R_E} = \frac{U_0 - 0,7}{R_E} \pm \frac{U_X}{R_E} \\
 I_2 &= 1 \text{ mA} & & \\
 I_B &= 0,007 \pm 0,001 \text{ mA} & I_B &= I_E/\beta
 \end{aligned}$$

Tok skozi napetostni izvor izmenične napetosti bo tako vedno manjši od 0,008 mA.

12.

**Ebers-Moll model tranzistorja;
ojačevalec s skupno bazo**

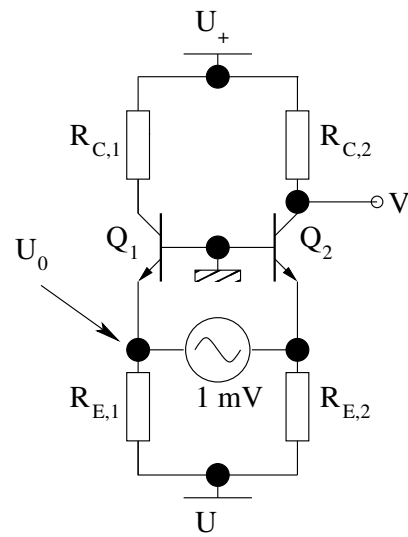
Določi upore R_C in R_E , da bo amplituda sinusnega nihanja na izhodu 100 mV. Vzemi, da sta napetosti $U_+, U_- = \pm 15$ V, $U_s = U_0 \sin \omega t$, $U_0 = 1$ mV, kondenzator C je izbran tako, da je časovno variabilni del signala na emitorju kar U_s . Kako se amplituda spremeni, če se tranzistor ogreje za 20° C?

13.

**Ebers-Moll model tranzistorja;
ojačevalec s skupno bazo**

Določi upore $R_{C,1,2}$ in $R_{E,1,2}$, da bo amplituda sinusnega nihanja na izhodu 100 mV. Kako se amplituda spremeni, če se tranzistor ogreje za 20° C? Vzemimo, da sta napetosti $U_+, U_- = \pm 15$ V!

Rešitev Napetosti na bazah tranzistorjev Q_1 in Q_2 sta enaki, obe sta 0 V napram zemlji. Zato bo $U_0 = -0,7$ V. Poskrbimo, da bo tok skozi $Q_1 \gg$ tok skozi Q_2 . Potem bo tok na povezavi, ki gre skozi izvor izmenične napetosti majhen in bo levi krak izvora zasidran na U_0 , desni krak pa bo nihal okrog njega z amplitudo $U_X = 1$ mV. Napetost na emitorju Q_2 bo tako:

$$U_{E,2} = U_0 + U_X \sin \omega t$$

Po Ebers-Mollu bo emitorski tok skozi desni tranzistor $I_{E,2}$ povezan z napetostjo med bazo in emitorjem:

$$I_{E,2} = I_{ES,2} \left(e^{\frac{U_{BE,2}}{U_T}} - 1 \right)$$

Kot pri diodi, je saturiran tok $I_{ES,2}$ reda velikosti fA-pA, in ob $U_{BE} \sim 0,7$ V velja:

$$\frac{U_{BE,2}}{U_T} \gg 1 \quad \rightarrow \quad I_{E,2} = I_{ES,2} e^{\frac{U_{BE,2}}{U_T}}$$

Poglejmo, kako je z $U_{BE,2}$:

$$U_{BE,2} = U_{B,2} - U_{E,2} = 0 - U_0 - U_X \sin \omega t$$

Torej bo tok nekaj takega:

$$I_{E,2} = I_{ES,2} e^{-\frac{U_0}{U_T}} e^{-\frac{U_X}{U_T} \sin \omega t}$$

Funkcija $\exp(A \sin \omega t)$ je dokaj zlobna zadeva, no k sreči je konstanta A dovolj majhna, da lahko uporabimo Taylorjevo vrsto:

$$e^x = 1 + x + \mathcal{O}(x^2),$$

torej:

$$I_{E,2} = I_{ES,2} e^{-\frac{U_0}{U_T}} \left(1 - \frac{U_X}{U_T} \sin \omega t \right) = I_{E,2,0} + \Delta I_{E,2} \quad (12)$$

Za lažjo ponazoritev si lahko mislimo, da bo dodaten tok $\Delta I_{E,2}$ nastal kot posledica povečanja padca napetosti na virtualnem, dinamičnem uporu r_E med bazo in emitorjem, ki ga upoštevamo le za majhne signale naložene vrh konstantne napetosti U_0 :

$$\Delta I_{E,2} = \frac{\Delta U_{BE,2}}{r_E} \quad (13)$$

pri čemer je v našem primeru:

$$\Delta U_{BE,2} = U_{BE,2} - (-U_0) = -U_X \sin \omega t$$

in iz primerjave izrazov v (12) in definicije r_E (13) dobimo:

$$\Delta I_{E,2} = -I_{E,2,0} \frac{U_X}{U_T} \sin \omega t \quad \rightarrow \quad r_E = \frac{\Delta U_{BE,2}}{\Delta I_{E,2}} = \frac{U_T}{I_{E,2,0}}$$

kjer je $I_{E,2,0}$ kar tok, ki teče skozi Q_2 , če imamo namesto izvora izmenične napetosti kar kratkostično povezavo med emitorjema Q_1 in Q_2 . Na izhodu V, ki je $U_{C,2}$, bo napetost:

$$\begin{aligned} V = U_{C,2} &= U_+ - R_{C,2} I_{C,2} = U_+ - R_{C,2} I_{E,2} = U_+ - R_{C,2} I_{E,2,0} - R_{C,2} \Delta I_{E,2} \\ &= U_{C,2,0} - \frac{R_{C,2}}{r_E} \Delta U_{BE,2} \\ &= U_{C,2,0} + \frac{R_{C,2}}{r_E} U_X \sin \omega t \end{aligned}$$

Da bo torej amplituda 100 mV, bo moral biti $R_{C,2}$:

$$R_{C,2} = 100 r_E = 100 \frac{U_T}{I_{E,2,0}}$$

Denimo, da je $I_{E,2,0} = 1$ mA. Potem bo veljalo za $R_{E,2}$:

$$I_{E,2,0} = \frac{U_0 - U_-}{R_{E,2}} \quad \rightarrow \quad R_{E,2} = \frac{14,3 \text{ V}}{1 \text{ mA}} = 14,3 \text{ k}\Omega$$

Ob $U_T=0,025$ V pri 300 K,

$$R_{C,2} = 100 \frac{0,025 \text{ mV}}{1 \text{ mA}} = 2,5 \text{ k}\Omega$$

Preverimo še $U_{C,2,0}$:

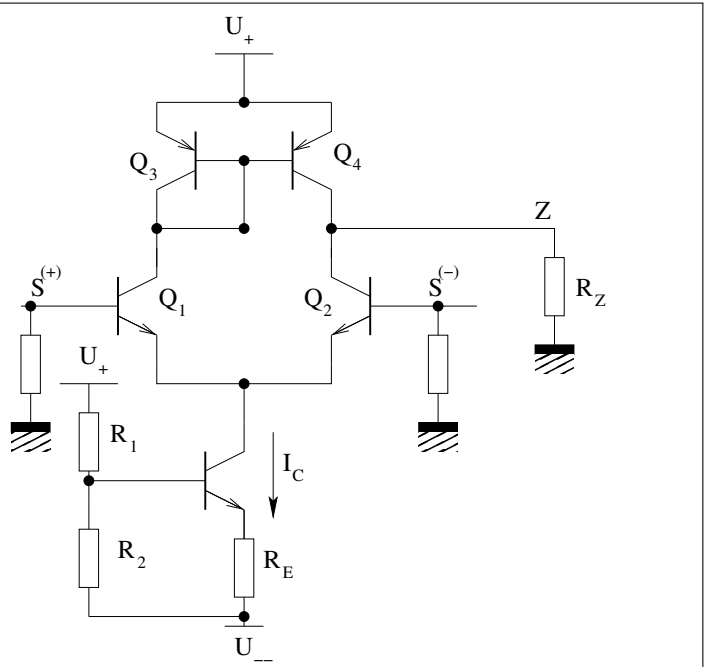
$$U_{C,2,0} = U_+ - R_{C,2} I_{E,2,0} = 15 \text{ V} - 2,5 \text{ k}\Omega \cdot 1 \text{ mA} = 12,5 \text{ V}$$

kar postavlja tranzistor v pravilno območje delovanja ($U_{C,2} > U_{E,2}$), tako da vse zgornje trditve držijo.

Preprosta rešitev, ki ne upošteva premika U_0 zaradi hkratnega gretja obeh tranzistorjev!
Ko segrejemo tranzistor za 20° C, bo r_E zrasel za 10%. Ker se $R_{C,2}$ ne spreminja s temperaturo, bo tudi ojačanje manjše za taistih 10 %!

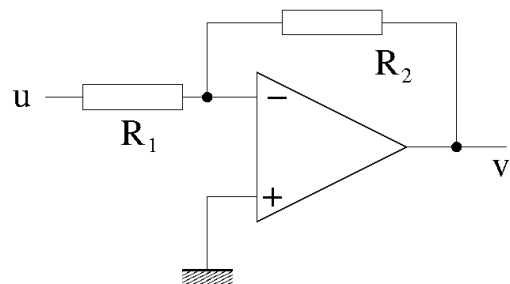
14.

Določi upore R_E , R_1 in R_2 , da bo izhodni signal Z za $100 \times$ povečana razlika med (majhnima) signaloma $S^{(+)}$ in $S^{(-)}$! Upor R_Z je enak 50Ω , napajalni napetosti $U_{\pm} = \pm 15$ V.

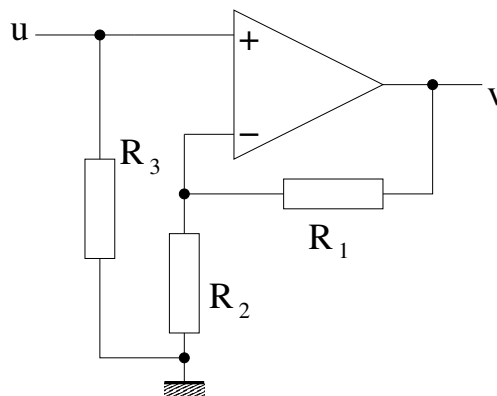
6 Operacijski ojačevalec

1. Določi R_1 in R_2 , tako da bo ojačanje 10!

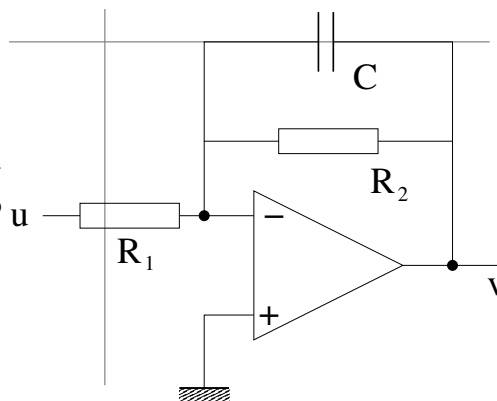

2. Kakšno je ojačanje vezja? Zakaj rabimo R_3 ?

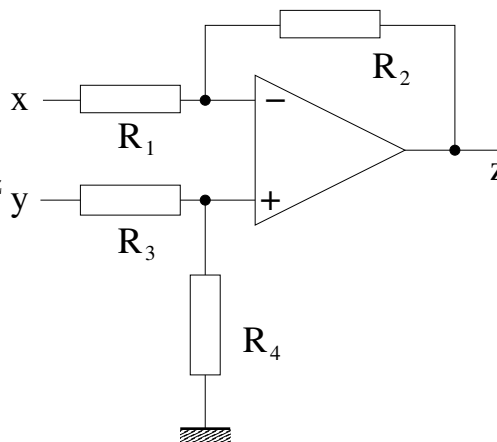

3. Določi prenosno funkcijo vezja na sliki. Za frekvenčno okno široko 100 kHz določi kapaciteto C, če je upornost $R_2=10\text{ k}\Omega$.

4. Določi upore R_1 , R_2 , R_3 in R_4 , da bo izhod z enak:

$$z = 2(y - x) \quad (14)$$

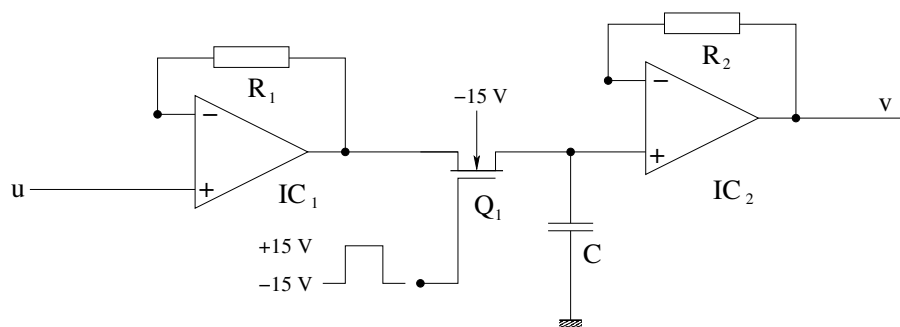
7 Unipolarni tranzistor

Določi odvisnost spreminjanja toka I_{DS} v odvisnosti od U_{DS} za majhne napetosti

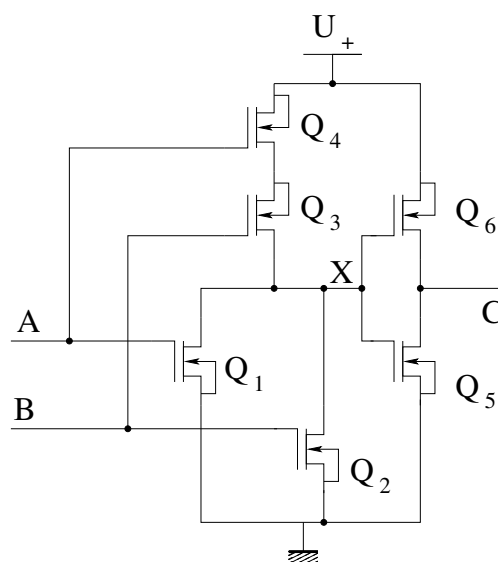
1. U_{DS} . Predpostavi kvadratično odvisnost do meje $U_{DS}=U_{GS}-U_T=\Delta$ in konstanten tok $I_{DS}=k(U_{GS}-U_T)^2$ za večje napetosti U_{DS} .
2. Določi upor R_S , da bo tokovni izvor iz n-kanalnega JFET požiral tok 1 mA. Podatki za tranzistor $I_{DSS}=0.5\text{ mA}$, $U_T=-2\text{ V}$.

Vezje na sliki predstavlja preprosto realizacijo principa VZORČI IN DRŽI (ang. SAMPLE & HOLD). Oцени:

3. (a) Kakšna je največja strmina, ki ji vezje še lahko sledi, če je največji tok, ki ga daje IC_1 , omejen na 10 mA? $C=0.01 \mu\text{F}$.
- (b) Če je $R_{(ON)}=50 \Omega$, kakšna je napaka na signalu, ko ima ta strmino $0,1 \text{ V}/\mu\text{s}$?
- (c) Če IC_2 in Q_1 v zaprtem načinu prepuščata 1 nA, koliko bo padel signal v 1 ms?

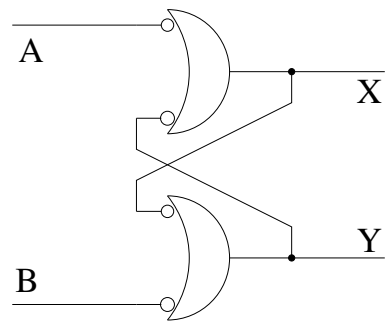
4. MOSFET kot digitalno stikalo: Na sliki je vezje ki vhodoma A in B priredi vrednost izhoda C. Signali A,B in C so logični signali - napetost okrog 0 V pripada logični vrednosti 0, napetost okrog U_+ pa je logična 1. Transistorji Q so MOSFETi; Q_1, Q_2 in Q_5 so tipa n, Q_3, Q_4 in Q_6 pa tipa p. Za MOSFET tipa n je U_T pozitivna, za tip p je negativna; po velikosti je ravno med 0 in U_+ . Zapiši logično funkcijo za C. Za katera logična vrata gre?

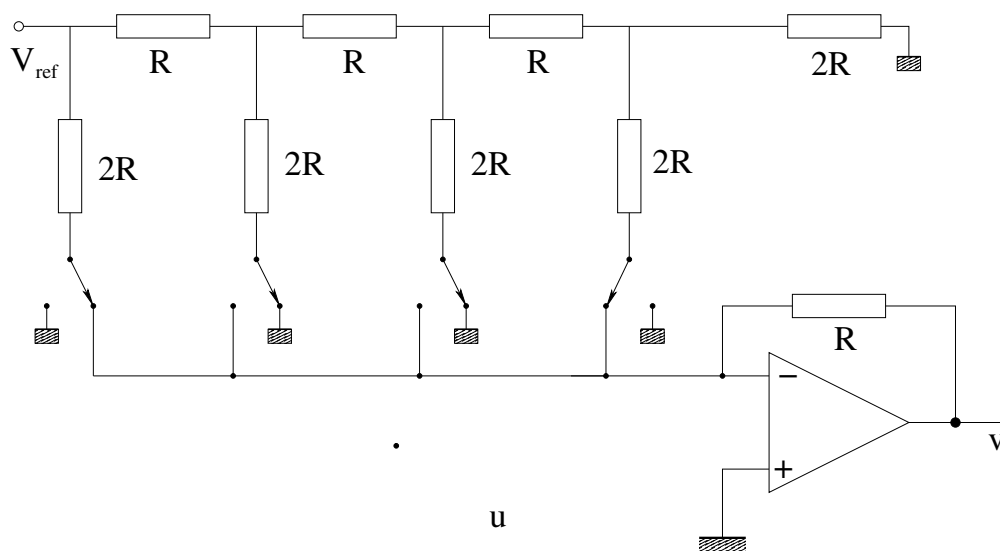
8 Digitalna elektronika

1. Z uporabo Karnaughjevih diagramov sestavi vezje, ki od vseh 3-bitnih števil izbere praštevila!

2. Vezje na sliki je preprosta realizacija RS flip-flopa. Zapiši resničnostno tabelo in identificiraj vhode R in S ter izhode Q in $\bar{Q}$.

3. Naredi dvo-bitni števec s kontrolo. Ko je kontrola 0, šteje števec običajno ($00 \rightarrow 01 \rightarrow 10 \rightarrow 11 \rightarrow 11 \rightarrow \dots$). Če pa je kontrola 1, šteje števec nazaj ($11 \rightarrow 10 \rightarrow 01 \rightarrow 00 \rightarrow 00 \rightarrow \dots$). Uporabi par D flip-flopov in si pomagaj s Karnaughjevimi diagrami.

4. Določi vse tokove v vezju na sliki! Katero funkcijo opravlja vezje za različne lege stikal?
5. Sinusni signal z amplitudo 1 V in krožno frekvenco 500 krad/s vzorčimo z 8-bitnim ADC pretvornikom z vhodnim intervalom med -1.5 V in 1.5 V s hitrostjo vzorčenja milijon vzorcev na sekundo (1 MSample/s). Zapiši prvih 10 pretvorb, ki jih obdela pretvornik. Kako naj ADC predstavi negativna števila?